

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของคณะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบของงานอาสาสมัคร โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบที่ควรจะเป็นของงานอาสาสมัคร โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงมี 3 กลุ่ม คือ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย คณะกรรมการที่ปรึกษาของโครงการบัณฑิตอาสา อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการบัณฑิตอาสา และครูพี่เลี้ยงในพื้นที่ จำนวน 12 คน 2) พี่เลี้ยงภาคสนาม ศิษย์เก่าบัณฑิตอาสา และตัวแทนชุมชน จำนวน 18 คน 3) บัณฑิตอาสา รุ่นที่ 6 จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เครื่องมือเชิงปริมาณ คือ แบบสำรวจ (Survey) และเทคนิคหรือเครื่องมือเชิงคุณภาพ คือ การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) เทคนิคแผนที่ความคิด (Mind Map) และเทคนิคบัตรคำ (Metaplan) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ จัดหมวดหมู่ จัดลำดับ วิเคราะห์เนื้อหา และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์รูปแบบที่ควรจะเป็นของงานอาสาสมัคร โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการบัณฑิตอาสา

- 1.1 เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตด้าน คุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการพัฒนาชุมชน
- 1.2 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น
- 1.3 เพื่อพัฒนาบทบาทของมหาวิทยาลัยให้สามารถทำงานวิจัยที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง
- 1.4 เพื่อให้บัณฑิตมีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. ด้านพื้นที่ปฏิบัติงาน

2.1 บัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้กลยุทธ์ “บัณฑิตพลัดถิ่น” เพื่อให้เกิดมุมมองในการพัฒนาชุมชนที่กว้างขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อบัณฑิตเป็นอย่างมาก

2.2 พื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใกล้หรือไกลจากโรงพยาบาลที่สังกัดนั้นไม่จำเป็น และบัณฑิตชายควรพักในชุมชน บัณฑิตหญิงพักในโรงพยาบาล ซึ่งต้องพิจารณาความเหมาะสมของบริบทชุมชน ต้องมีความปลอดภัยเป็นสำคัญ

2.3 พื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา ควรมีความเข้มแข็งในระดับปานกลาง คนในชุมชนมีประสบการณ์งานพัฒนาชุมชน และไม่ควรเลือกพื้นที่ปฏิบัติงานที่มีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นบ่อยครั้งให้กับบัณฑิตอาสา

2.4 บัณฑิตอาสาปฏิบัติงาน 1 คน ต่อ 1 พื้นที่ จะทำให้กล้าตัดสินใจในการทำงาน แต่ควรมีคนในชุมชนเป็นเพื่อนคู่คิด ถ้าอยู่เป็นคู่ เกิดทุนทางจิตใจระดับหนึ่งและควรจัดทำโครงการร่วมกัน เพื่อให้สามารถทำโครงการที่ใหญ่ขึ้น

3. ด้านระบบพี่เลี้ยง

3.1 พี่เลี้ยงภาคสนาม ควรมี 1 คน ต่อบัณฑิตอาสา 2 คน เพื่อให้สามารถดูแลอย่างใกล้ชิด และทำงานภาคสนามควบคู่กัน พี่เลี้ยงภาคสนามควรมีทักษะการให้คำปรึกษา ทักษะการประสานงาน ทักษะมนุษยสัมพันธ์ และการให้กำลังใจในการปฏิบัติงานในพื้นที่เสี่ยงต่อเหตุการณ์ความไม่สงบ

3.2 ครูพี่เลี้ยงในพื้นที่ควรเข้าใจบทบาทและลักษณะงานของบัณฑิตอาสา สามารถให้คำปรึกษาต่อบัณฑิตอาสาได้ และในชุมชนพื้นที่ปฏิบัติงานควรมีพี่เลี้ยงอย่างไม่เป็นทางการ

3.3 การประสานงานระหว่างพี่เลี้ยงภาคสนามกับครูพี่เลี้ยงในพื้นที่ ควรมีการประสานงานอย่างต่อเนื่อง

4. ด้านระบบอาจารย์ที่ปรึกษา

4.1 อาจารย์ที่ปรึกษาควรมีเวลาเพียงพอต่อการให้คำปรึกษาและลงเยี่ยมพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา และบัณฑิตอาสาควรมีอาจารย์ที่ปรึกษาตั้งแต่เริ่มคิดประเด็น และร่วมพัฒนาโครงการกับอาจารย์ที่ปรึกษา

4.2 บุคลากรในโรงพยาบาลที่บัณฑิตสังกัด สามารถเป็นที่ปรึกษาโครงการในประเด็นเกี่ยวกับสุขภาพได้

5. ด้านระบบการคัดเลือก

5.1 กระบวนการคัดเลือกบัณฑิตอาสาที่จะทำงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถฝึกปฏิบัติงานภาคสนามทั้งในพื้นที่และนอกเขตพื้นที่สามจังหวัด และควรให้ตัวแทนชุมชนพื้นที่ที่จะรับบัณฑิตอาสาเข้าไปปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการคัดเลือกบัณฑิตอาสา

5.3 บัณฑิตอาสาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่จำเป็นต้องเป็นบัณฑิตมุสลิม หรือพูดภาษามลายูถิ่นได้ ขึ้นกับความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานเป็นหลัก

6. ด้านกระบวนการพัฒนาศักยภาพบัณฑิตอาสา

6.1 บัณฑิตอาสาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรได้รับการเสริมความรู้หลักการปฏิบัติงานในพื้นที่ความไม่สงบ และความรู้ด้านทักษะพหุวัฒนธรรม

6.2 บัณฑิตอาสาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่จำเป็นต้องเสริมความรู้ด้านการแพทย์ และสาธารณสุข และการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ แต่ควรมีความรู้สุขศึกษาในระดับพื้นฐาน

7. ด้านการสร้างความร่วมมือและเครือข่าย

7.1 โครงการบัณฑิตอาสาควรสร้างความร่วมมือและเครือข่าย ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และองค์กรอาสาสมัครเอกชนในพื้นที่

7.2 การจัดทำโครงการวิจัย/พัฒนาของบัณฑิตอาสาควรร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และงานที่ทำควรยกระดับ ต่อยอดในระดับท้องถิ่นหรือหน่วยงานระดับจังหวัดได้

8. ด้านระบบติดตามและประเมินผล

8.1 ควรมีการเยี่ยมนิเทศบัณฑิตอาสาเดือนละ 1-2 ครั้ง และอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการฯ ควรมีภาระการติดตามด้วย

8.2 การเยี่ยมนิเทศบัณฑิตอาสา โดยทีมสำนักงานกลาง 1-2 ครั้ง/พื้นที่

8.3 การติดตามจากบันทึกประจำวันของบัณฑิตอาสา

8.4 การประเมินคุณภาพรายงานการศึกษาและวิจัยชุมชน 3 เดือน โดยพี่เลี้ยงภาคสนาม/ผู้จัดการประจำโซน

8.5 การติดตามความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา จากการรายงานในที่ประชุมเฉพาะโซน และรวมโซน

8.6 การติดตามประเมินความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสาทุก 3 เดือน ประเมินโดยบัณฑิตอาสา ครูพี่เลี้ยงในพื้นที่ และพี่เลี้ยงภาคสนาม

8.7 การประเมินผลความสำเร็จของโครงการในพื้นที่ ควรประเมินผลจากการเปลี่ยนแปลง และการเรียนรู้กระบวนการพัฒนาชุมชนของบัณฑิตอาสา รวมทั้งจากการที่มีหน่วยงานอื่นเข้ามาสานต่อประเด็นโครงการ และการสานต่อโดยคนในชุมชน

8.8 พี่เลี้ยงภาคสนามควรเข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมของบัณฑิตอาสาทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรมในพื้นที่

9. ด้านแนวทางการพัฒนาโครงการบัณฑิตอาสา

9.1 โครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีการกำหนดประเด็นการศึกษาชุมชนที่รัดกุมและชัดเจน บัณฑิตสามารถปฏิบัติได้จริงตามแผนงานโครงการ และเหมาะสมกับบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

9.2 ควรขยายระยะเวลาให้บัณฑิตอาสาที่มีคุณภาพ มีการดำเนินโครงการที่ดีเกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง และเห็นถึงความสำเร็จของโครงการอย่างยั่งยืน จาก 1 ปี เป็น 2 ปี

9.3 การเตรียมพื้นที่ปฏิบัติงาน ที่เป็นชุมชนที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน เช่น ชุมชนเครือข่ายงานพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชุมชนดังกล่าวมีแนวโน้มสามารถที่จะดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจากโครงการของบัณฑิตอาสา เมื่อบัณฑิตจบจากโครงการ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย พบว่ามีประเด็นที่สำคัญที่นำมาอภิปราย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรี ทุกคณะ ทุกสาขาวิชา เข้าไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนเพื่อหล่อหลอม และพัฒนาบัณฑิตให้มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม และมีความสามารถในการทำงานพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน แต่ด้วยการพัฒนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์พิเศษ จึงส่งผลทำให้งานพัฒนาในพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือวิธีการดำเนินงาน เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ให้มากที่สุด การวิจัยครั้งนี้ ได้รูปแบบของงานอาสาสมัคร โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย ด้านวัตถุประสงค์ของ

โครงการบัณฑิตอาสา ด้านพื้นที่ปฏิบัติงาน ด้านระบบพี่เลี้ยง ด้านระบบอาจารย์ที่ปรึกษา ด้านระบบการคัดเลือก ด้านกระบวนการพัฒนาศักยภาพบัณฑิตอาสา ด้านการสร้างความร่วมมือและเครือข่าย ด้านระบบติดตามและประเมินผล และด้านแนวทางการพัฒนาโครงการบัณฑิตอาสา จากผลการวิจัยโดยภาพรวม พบว่า รูปแบบที่ควรจะเป็นมีความเหมือนและสอดคล้องกันกับรูปแบบที่เป็นอยู่ คือ โครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ ยังคงใช้กลยุทธ์บัณฑิตพลัดถิ่น ไม่เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อเหตุการณ์ความไม่สงบ สามารถปฏิบัติงานทั้ง 2 คน ต่อ 1 พื้นที่ และ 1 คน ต่อ 1 พื้นที่ บัณฑิตสามารถเรียนรู้ความรู้ด้านสาธารณสุขกับโรงพยาบาลที่สังกัด การสร้างความร่วมมือและเครือข่าย ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีอยู่ในพื้นที่ และมีความแตกต่างกัน คือ บัณฑิตชายควรพักในชุมชน บัณฑิตหญิงพักในโรงพยาบาล พื้นที่ปฏิบัติงานควรมีความเข้มแข็งในระดับปานกลาง อาจารย์ที่ปรึกษาควรลงเยี่ยมพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา บัณฑิตควรได้รับการเสริมความรู้หลักการปฏิบัติงานในพื้นที่ความไม่สงบและความรู้ด้านทักษะพหุวัฒนธรรม การจัดทำโครงการวิจัยพัฒนาความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ควรเตรียมชุมชนที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งควรขยายระยะเวลาการทำงานให้กับบัณฑิตอาสาที่มีคุณภาพ จากระยะเวลา 1 ปี เป็น 2 ปี ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า สามารถนำไปใช้กับการดำเนินงานโครงการ และเป็นประโยชน์ต่อองค์กรอาสาสมัครที่ดำเนินงานในพื้นที่ และสังคมโดยรวม

2. โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อด้วยกัน กล่าวคือ เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตด้าน คุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการพัฒนาชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น และเพื่อพัฒนาบทบาทของมหาวิทยาลัยให้สามารถทำงานวิจัยที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง จากผลการศึกษา พบว่า การดำเนินงานโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเหมาะสมที่ดำเนินโครงการตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว แต่จากข้อมูลโดยรวมของการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ คณะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการ สรุปได้ว่า ที่ผ่านมาโครงการบัณฑิตอาสา ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิต อย่างเห็นได้ชัดเจน วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน บรรลุวัตถุประสงค์ในระดับหนึ่ง ซึ่งพบในบางโครงการ สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาบทบาทของมหาวิทยาลัย วัตถุประสงค์ในข้อนี้ควรได้รับการพัฒนาให้เห็นผลอย่างชัดเจน โดยมีอาจารย์มหาวิทยาลัย ต้องเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่านี้ ดังนั้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ทางโครงการบัณฑิตอาสา ควรมีการทบทวนวัตถุประสงค์ของโครงการให้ชัดเจนว่าต้องการเน้นหนักที่เป้าหมายใด หากโครงการยังต้องการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง 3 ข้อ ในระดับที่เท่ากัน ควรมีการ

ปรับกระบวนการทำงานและการจัดการเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกต่างๆ ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ เพื่อพัฒนาบทบาทของมหาวิทยาลัย นั้นอาจต้องจัดกระบวนการเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงได้อย่างเห็นได้จริง ซึ่งที่ผ่านมาทางโครงการ ได้จัดให้มีการประมวล โจทย์ ประเด็นปัญหาจากชุมชน และให้มีการแลกเปลี่ยนโจทย์กันในงานปัจฉิมนิเทศของบัณฑิตอาสาในแต่ละรุ่น แต่ยังคงขาดกระบวนการที่เป็นรูปธรรม ในการนำโจทย์ดังกล่าวไปพัฒนาเป็นโครงการวิจัย

3. ด้านพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา จากผลการวิจัย พบว่า พื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงใช้กลยุทธ์ “บัณฑิตพลัดถิ่น” ซึ่งก็สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินงานของโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่ใช้ในปัจจุบัน และจากข้อมูลการสนทนากลุ่ม พบว่า การใช้กลยุทธ์ “บัณฑิตพลัดถิ่น” ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อบัณฑิตเป็นอย่างมาก ทำให้บัณฑิตเป็นที่เคารพของชุมชน ชุมชนให้ความร่วมมือ บัณฑิตสามารถแสดงความคิดเห็นและความสามารถได้อย่างเต็มศักยภาพ และยังทำให้บัณฑิตอาสาได้พบกับประสบการณ์ที่คนในชุมชน ยังไม่รู้จับบัณฑิตอาสามาก่อน

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการในลักษณะบัณฑิตพลัดถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยภาพรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นว่า ทางโครงการควรทำความเข้าใจกับครอบครัวของบัณฑิตที่ผ่านกระบวนการคัดเลือก โดยการให้พี่ หรือผู้ปกครองของบัณฑิตที่มีประสบการณ์ผ่านบัณฑิตพลัดถิ่นมาแล้ว ร่วมพูดคุยทำความเข้าใจกับผู้ปกครองของบัณฑิตใหม่ เนื่องจากวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่นิยมให้บุตรหลานของตนเองทำงาน ไกลบ้านหรือต่างจังหวัด โดยเฉพาะบัณฑิตหญิง ด้วยเหตุนี้ บทเรียนและประสบการณ์ของบัณฑิตรุ่นก่อนหรือผู้ปกครอง จะช่วยลดความกังวลให้กับบัณฑิตใหม่และครอบครัวได้ ซึ่งโครงการบัณฑิตอาสาควรสร้างกระบวนการที่ละเอียดอ่อน ต้องสร้างความเข้าใจและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเช่นนี้ด้วย เนื่องจากโครงการต้องเสียบัณฑิตที่ดีและมีความสามารถหลายคนผ่านการคัดเลือกแล้ว แต่ปรากฏว่าผู้ปกครองไม่อนุญาตให้ปฏิบัติงานต่างพื้นที่ เพราะฉะนั้น โครงการควรสร้างกลไกและกระบวนการนี้ให้เกิดขึ้น

สำหรับการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่เสี่ยงต่อเหตุการณ์ความไม่สงบ ทางโครงการมองว่าเป็นความท้าทาย และเป็นการแปรวิกฤติให้เป็น โอกาส แต่จากผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา ต้องเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัย ไม่เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อเหตุการณ์ความไม่สงบเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของบัณฑิตอาสา นอกจากนี้ ด้านพื้นที่ปฏิบัติงาน ผลการวิจัย พบว่า มีประเด็นที่แตกต่างจากรูปแบบที่เป็นอยู่ คือ พื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา ไกลหรือไกลจากโรงพยาบาลที่สังกัดนั้นไม่จำเป็น บัณฑิตชายควรพักในชุมชน บัณฑิตหญิงพักใน

โรงพยาบาล และพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสาควรมีความเข้มแข็งในระดับปานกลาง จากผลการวิจัยดังกล่าว ทางโครงการควรประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานของโครงการ เพราะหากบัณฑิตอาสาได้พื้นที่ปฏิบัติงานที่เหมาะสม บัณฑิตก็จะสามารถหาประสบการณ์ได้อย่างเข้มข้น

4. ด้านระบบพี่เลี้ยง นับว่าเป็นระบบสนับสนุนที่ทางโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่บัณฑิตอาสา จากผลการวิจัย พบว่า พี่เลี้ยงภาคสนาม ควรมี 1 คน ต่อบัณฑิตอาสา 2 คน พี่เลี้ยงภาคสนามจะต้องมีทักษะการให้คำปรึกษา และทักษะการประสานงานแล้ว ควรมีทักษะมนุษยสัมพันธ์ และการให้กำลังใจในการปฏิบัติงานในพื้นที่เสี่ยง สำหรับครูพี่เลี้ยงในพื้นที่ควรเข้าใจบทบาทของบัณฑิตอาสาอย่างแท้จริง และในชุมชนพื้นที่ปฏิบัติงานควรมีพี่เลี้ยงอย่างไม่เป็นทางการ และการประสานงานระหว่างพี่เลี้ยงภาคสนามกับครูพี่เลี้ยงในพื้นที่ ควรมีการประสานงานอย่างต่อเนื่อง จากผลการวิจัยในส่วนของจำนวนพี่เลี้ยงภาคสนาม โดยภาพรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้การสัมภาษณ์มีความเห็นว่า พี่เลี้ยงภาคสนาม 3 คน ต่อบัณฑิตอาสา 10 คน ไม่เพียงพอ เนื่องจากว่าพี่เลี้ยงภาคสนามไม่เพียงแต่การสนับสนุนการทำงานของบัณฑิตอาสาในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังมีภาระงานด้านนโยบาย และภาคปฏิบัติอื่นๆ ด้วย เช่น งานเอกสาร ประชุม อบรม สัมมนา ฯลฯ จึงมีการเสนอให้มีการเพิ่มบุคลากรในอัตรา พี่เลี้ยง 1 คน ต่อบัณฑิตอาสา 2 คน เพื่อให้สามารถดูแลบัณฑิตอย่างใกล้ชิด และให้เกิดกระบวนการทำงานภาคสนามควบคู่กันไปด้วย

5. อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการของบัณฑิตอาสา นับว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่จะช่วยให้การจัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสาประสบความสำเร็จ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่ปรึกษาควรมีเวลาเพียงพอต่อการให้คำปรึกษา และบัณฑิตอาสาควรมีอาจารย์ที่ปรึกษาตั้งแต่เริ่มคิดประเด็น และร่วมพัฒนาโครงการกับอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ที่ปรึกษาควรสามารถลงเยี่ยมพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิต และบุคลากรในโรงพยาบาลที่บัณฑิตสังกัด สามารถเป็นที่ปรึกษาในประเด็นเกี่ยวกับสุขภาพได้ ซึ่งสอดคล้องกับพิบูล สิทธิประเสริฐกุล และนิพนธ์ รัตนาคม (2553 : 23) ที่กล่าวถึงหน้าที่รับผิดชอบของอาจารย์ที่ปรึกษาว่า ให้คำแนะนำบัณฑิตอาสาในการจัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และร่วมนิเทศการทำงานของบัณฑิตอาสาในพื้นที่ พร้อมทั้งให้คำปรึกษาในการจัดทำสารนิพนธ์หรือชุดความรู้

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่จะให้อาจารย์ที่ปรึกษาลงเยี่ยมนิเทศพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีเหตุการณ์ความไม่สงบอย่างต่อเนื่องนั้น ควรพิจารณาถึงความเหมาะสมของบริบทพื้นที่ที่เป็นสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องของความปลอดภัย ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พี่เลี้ยงภาคสนามควรมีบทบาทในการที่จะเชื่อมข้อมูลบริบทพื้นที่ และศักยภาพ

ของบัณฑิตอาสาสมัครที่ปรึกษาโครงการของบัณฑิตอาสา เพื่อให้อาจารย์สามารถมองภาพของชุมชนได้ และสามารถให้คำปรึกษาต่อบัณฑิตอาสาได้ตรงตามบริบทชุมชน และบัณฑิตสามารถนำไปสู่การดำเนินการต่อได้

6. โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้จัดทำหลักสูตรในการพัฒนาศักยภาพของบัณฑิตอาสา ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) ปฐมนิเทศเตรียมความพร้อมก่อนลงปฏิบัติงานในพื้นที่ 2) อบรมเพื่อเสริมศักยภาพระหว่างการทำงาน 3) ปฏิบัติงานภาคสนาม บัณฑิตอาสา เข้าไปฝังตัวเป็นลูกหลานของชุมชน และร่วมพัฒนาชุมชนเป็นระยะเวลา 1 ปี จากผลการวิจัยด้านกระบวนการพัฒนาศักยภาพบัณฑิตอาสา พบว่า บัณฑิตอาสาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรได้รับการเสริมความรู้ด้านหลักการทำงานในพื้นที่ความไม่สงบ และความรู้ด้านพหุวัฒนธรรม ซึ่งการเสริมความรู้ด้านหลักการทำงานในพื้นที่ความไม่สงบนั้น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นว่าการเสริมความรู้ด้านหลักการทำงานในพื้นที่ความไม่สงบ ควรมีการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และผลิตความรู้ออกมาเป็นเอกสาร เพื่อนำไปสู่ความรู้เฉพาะด้านการทำงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะ สำหรับการพัฒนาศักยภาพบัณฑิตอาสาด้วยการเสริมความรู้เรื่องพหุวัฒนธรรมนั้น มีความสอดคล้องกับฐานคิดหลัก ของโครงการบัณฑิตอาสา เลิศชาย ศิริชัย (2553 : 134) ที่กล่าวว่า โครงการบัณฑิตอาสาเกิดขึ้นบนพื้นฐานของความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะเป้าหมายสำคัญของโครงการบัณฑิตอาสา คือ การสร้างคนที่มีคุณภาพให้แก่ภาคใต้ คุณลักษณะของคนที่มีคุณภาพ ประการหนึ่ง คือ ต้องเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม เคารพคนที่มีวัฒนธรรมต่างกับเรา และสามารถทำงานเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มคนต่างๆ ที่มีวัฒนธรรมต่างกัน ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความคิดว่าเป็น โอกาสดีที่ทางโครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรจัดหลักสูตรเฉพาะ เพื่ออบรมเสริมศักยภาพของบัณฑิตอาสาด้านพหุวัฒนธรรม เพื่อให้บัณฑิตอาสาที่สำเร็จหลักสูตร โครงการบัณฑิตอาสา มีความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับความแตกต่าง และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข

7. สำหรับแนวทางการพัฒนาโครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัย พบว่า ควรมีการกำหนดประเด็นการศึกษาชุมชนที่รัดกุมและชัดเจน ควรขยายระยะเวลาจาก 1 ปี เป็น 2 ปี ให้กับบัณฑิตอาสาที่มีคุณภาพ และควรเตรียมพื้นที่ปฏิบัติงาน ที่เป็นชุมชนที่มีประสพการณ์ในการพัฒนาชุมชน สำหรับประเด็นการเตรียมพื้นที่ปฏิบัติงาน ที่เป็นชุมชนที่มีประสพการณ์ในการพัฒนาชุมชนนั้น สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของมูลนิธิสาธารณสุขต่อโครงการบัณฑิตอาสา มูลนิธิสาธารณสุข (2549: 56) ที่กล่าวว่า ชุมชนที่มีประสพการณ์ในการพัฒนาชุมชน การรวมกลุ่มค่อยข้างเข้มแข็ง และเห็นประโยชน์ในงานพัฒนา ทำให้บัณฑิตอาสา

ทำงานได้อย่างง่ายขึ้น และแนวโน้มการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจากโครงการของบัณฑิตเป็นไปได้อย่างสูง รวมทั้งมีโอกาสในการพัฒนาโครงการวิจัยได้มากกว่าพื้นที่อื่นๆ และผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ถ้าบัณฑิตอาสาปฏิบัติงานในพื้นที่ที่มีประสบการณ์น้อยในงานพัฒนา ชุมชนลักษณะดังกล่าวไม่ค่อยมีการรวมกลุ่ม และมีประสบการณ์แบบรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ทำให้ชุมชนมีความตื่นตัวในงานพัฒนาน้อย และบัณฑิตอาสาจะประสบปัญหาในการพัฒนากระบวนการกลุ่มหรือการค้นหาประเด็นที่เป็นความสนใจร่วมกัน เนื่องจากชุมชนจะไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันเป็นหลัก และการพัฒนาโครงการวิจัยอาจจะค่อนข้างยากสำหรับบัณฑิตอาสา ซึ่งยังขาดประสบการณ์และทักษะในการพัฒนาชุมชน เว้นแต่สามารถใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้ชุมชน คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมได้ ดังนั้น จากผลการวิจัยครั้งนี้ โครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีการเตรียมพื้นที่ปฏิบัติงานที่เป็นชุมชนเครือข่ายงานพัฒนาในพื้นที่ เช่น พื้นที่งานวิจัยชุมชนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และพื้นที่เครือข่ายโครงการการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและอาชีพ แก่ชายและหญิงที่เปราะบางในภาคใต้ ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้โครงการวิจัยพัฒนาของบัณฑิตอาสาที่ดำเนินการในพื้นที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์รูปแบบที่ควรจะเป็นของงานอาสาสมัคร โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ : กรณีศึกษาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 2 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยในครั้งนี้ ด้านกระบวนการพัฒนาศักยภาพบัณฑิตอาสา พบว่า บัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีการเสริมความรู้ในเรื่องหลักการทำงานในพื้นที่ เหตุการณ์ความไม่สงบ และความรู้ด้านพหุวัฒนธรรม ฉะนั้น ทางโครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีการเตรียมหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องหลักการทำงานในพื้นที่ เหตุการณ์ความไม่สงบ และความรู้ด้านพหุวัฒนธรรม เพื่อให้บัณฑิตอาสาสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ

1.2 จากผลการวิจัย ด้านพื้นที่ปฏิบัติงาน พบว่า พื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา ต้องไม่เป็นพื้นที่เสี่ยงจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ฉะนั้น ทีมงานโครงการบัณฑิตอาสาและพี่เลี้ยงในพื้นที่

ควรมีความรอบคอบเป็นอย่างยิ่งในการเลือกชุมชนหรือหมู่บ้านให้บัณฑิตอาสาเข้าไปปฏิบัติงาน ซึ่งต้องคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นสำคัญ

1.3 ทีมงานโครงการบัณฑิตอาสาควรเตรียมพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา เป็นชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชน เพราะแนวโน้มการดำเนินกิจกรรมจะมีความต่อเนื่องเป็นไปได้สูง เมื่อบัณฑิตอาสาจบจากโครงการ

1.4 จากผลการวิจัย พบว่า อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการบัณฑิตอาสา ควรลงเยี่ยมนิเทศพื้นที่ปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา ฉะนั้น ทีมงานโครงการควรสรรหาอาจารย์ที่มีบุคลิกใจอาสา และรักที่จะทำงาน เพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.5 โครงการบัณฑิตอาสา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีการเตรียมแนวทางการสร้างความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในพื้นที่ เพื่อให้บัณฑิตอาสา สามารถพัฒนาโครงการวิจัย จากความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อให้สามารถสานต่อกันได้ในระดับท้องถิ่น และทางโครงการควรจัดการนำเสนอโครงการในพื้นที่ โดยให้หน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมรับรู้การดำเนินโครงการ และสามารถให้การสนับสนุนในระดับต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงาน โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กับมหาวิทยาลัยอื่นที่มีการจัดทำโครงการในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ เช่น สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อจะได้ทราบปัญหาอุปสรรค และแนวทางปรับปรุงแก้ไข

2.2 ควรมีการประเมินคุณภาพบัณฑิตโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อทราบว่าบัณฑิตอาสาที่จบจากโครงการไปแล้ว ได้นำความรู้ ความสามารถทางด้านการพัฒนาชุมชนไปประยุกต์ใช้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะทำให้โครงการบัณฑิตอาสา จะได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับคุณภาพของบัณฑิต ที่เป็นผลผลิตของโครงการ เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาต่อไป

2.3 ควรมีการศึกษาผลกระทบของโครงการที่มีต่อการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ว่ามีผลกระทบอย่างไรภายหลังจากการเข้าไปปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสาในพื้นที่ ซึ่งจะทำให้โครงการได้ทราบข้อมูลต่างๆ ผลดี ผลเสีย รวมทั้งปัญหา อุปสรรค ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำมาพิจารณาปรับปรุงโครงการต่อไป